

a szocializmusban érvényesülő elosztási elv térhódítása folytán szintén nem áruviszonyok nyilvánulnak meg; ezenkívül a munkajogi viszonyok számos más olyan sajátosságot is mutatnak, amelyek a polgári jogi viszonyoktól jelentős mértékben eltérnek (pl. a szakszervezetek szerepe, a munkaügyi igazgatás viszonyai, a munkáltató és munkavállaló viszonyának számos eleme). Mindkét területen továbbá átfogó törvénykönyv áll rendelkezésre.

Nem szabályozza a Polgári Törvénykönyv-javaslat a különféle szellemi alkotásokkal kapcsolatos jogviszonyokat sem (szerzői és kiadói szerződés, találmányi jog, újítói jog). A kihagyás döntő oka az volt, hogy az előkészítő munkálatok idején még nem eléggé alakultak ki ezen a téren az elvi keretek, másrészt egyes részeknek külön jogszabályban való kodifikálása megtörtént (újítói jog), más részeké pedig a közeljövőben fog megtörténni (szerzői jog).

Ugyancsak nem szabályoz a javaslat a gyakorlatban viszonylag elterjedt néhány olyan jogintézményt sem, amelyek ugyan önálló elnevezéssel bírnak, ennek ellenére azonban tulajdonképpen a javaslatban szereplő valamely intézménynek csupán sajátos önállósult változatai. Ilyennek tekinthetők pl. a gépállomás és a termelőszövetkezet közötti gépállomási szerződés, mely jelenlegi konstrukciójában egészében a vállalkozási szerződés körébe tartozik. Nem kerülhetett sor továbbá még kialakulatlan vagy elvi kereteiben meg nem szilárdult jogintézmények részletekbe menő szabályozására sem, amilyenek pl. a képviseleti szerződések. Ezeknél egyébként rendszerint szintén lehetőség van a törvényi analógia útján a javaslat tételeinek érvényesítésére.

Végül nem szabályozza újra a javaslat azokat a múltban szabályozott jogintézményeket sem, amelyeknek már társadalmi fejlődésünknek jelenlegi fejlettségi fokán sincs gyakorlati jelentőségük. Az idevágó szabályokat a törvényt életbe léptető jogszabály hatályon kívül fogja helyezni, mint ahogy természetesen hatályukat fogják veszteni azok a korábbi jogszabályok is, amelyek a javaslat szabályozási körébe vont életviszonyokat rendeznek. Hatályban marad viszont az a néhány korábbi jogszabály, amely a múltból még szórványosan fennmaradt, de továbbfejlődésünk szempontjából jelentőséggel nem bíró egyes intézményekre vonatkozik. (Részvénytársaság, váltó, csekk.)

Ehhez képest tehát a Polgári Törvénykönyv javaslata megállapítja, hogy milyen feltételek mellett lehetnek a magánszemélyek, illetőleg az egyes szervezetek polgári jogviszonyok alanyaivá, milyen feltételek mellett szereshetnek jogokat és vállalhatnak kötelezettségeket, és rendelkezik a személyiség polgári jogi védelméről. Szabályozza a tulajdonjog különböző formáit, a tulajdonjog tartalmát, keletkezését, továbbá bizonyos, a tulajdonjoghoz egyes vonatkozásokban hasonló használati jogosítványokat, mint pl. a határidő nélküli ingyenes földhasználat vagy a haszonélvezet. Rendelkezik a szerződésekről; megkötésükről, tartalmukról, módosulásaikról, biztosítékaikról, teljesítésükről, megszűnésükről stb. és szabályozza az egyes, tipikus, gyakrabban előforduló szerződésfajtákat. Megállapítja a jogellenes magatartással okozott károkért való felelősség feltételeit, mértékét, fő eseteit, valamint a jogalap nélküli gazdagodás megtérítésének szabályait. Rendelkezik az öröklési jogról.

Ami e joganyag elrendezését, a Polgári Törvénykönyv rendszerének kialakítását illeti, a Kormánybizottság a szocialista kodifikáció eredményeire támaszkodva és a korábbi magyar tervezetek nyomán is haladva állapította meg a javaslat rendszerét. Elvileg abból indult ki, hogy e rendszer alapelveül elsősorban nem a jogszabályok szerkezeti megkülönböztetését (a dologi, illetőleg kötelmi jelleget) kell elfogadni, hanem az alapul fekvő valóságos társadalmi viszonyokat, amelyek végül is a jogszabályok szerkezeti eltéréseit is meghatározzák. Az volt tehát e téren a szinte

A fentebb ismertetett irányelvek következetes megvalósítása mellett a javaslat számos egyéb módosítással kiküszöböli az eljárás több nehézkességét és ezzel is hozzájárul a szocialista törvényesség biztosításához a polgári bíraskodás területén.

II. Részletes indokolás

A Pp. általános rendelkezéseit érintő módosítások

1. A Pp. kimondta, hogy a jogvitát az ügyész is a bíróság elé viheti, illetőleg a megindított perben jogosult bármelyik fél érdekében fellépni.

A javaslat az ügyész perbeli helyzetét az ügyészségről szóló törvényerejű rendelettel összhangban, de részleteiben is szabályozza. A javaslat szerint az ügyész nemcsak pert, hanem bírói útra tartozó bármilyen eljárást indíthat, kivéve ha a jog érvényesítése az irányadó jogszabályok szerint valamelyik fél személyéhez van kötve. Nem indíthat tehát az ügyész többek között házassági bontópert, illetőleg apasági pert, vagy pl. nem kezdeményezheti a bontópert előkészítő eljárást stb. A már megindított perben vagy eljárásban való fellépésre ezek a korlátozások természetesen már nem állanak. Ilyen esetben az ügyész korlátlanul jogosult bármelyik fél érdekében fellépni.

Az ügyésznek a törvényesség felügyeletéből folyó feladatai indokolják a javaslatnak azt a rendelkezését, amely szerint az ügyész a már megindított perben (eljárásban) úgy is részt vehet, hogy kifejezetten egyik fél érdekében sem lép fel. Ilyen esetben az ügyész nyilatkozatokat tehet, illetőleg őt a bíróság nyilatkozattételre felhívhatja.

Kifejezetten rendelkezik a javaslat arról, mikor jár el az ügyész ügyfél minőségében. Ha az eljárást az ügyész indította, abban az esetben a felperes helyzetébe kerül, ha viszont valamelyik fél érdekében lép fel, akkor az ügyészt a felperes, illetőleg az alperes jogai illetik meg. (1. §).

Az ügyész helyzetével kapcsolatos egyéb kérdéseket (perköltség, fellebbezés stb.) a javaslat a megfelelő helyeken külön szabályozza.

2. A Pp. nyitvahagyta azt a kérdést, milyen lesz annak a félnek a helyzete, akinek érdekében az ügyész pert indított, illetőleg akinek érdekében fellépett. A javaslat — az ügyész perbeli helyzetéről szóló 1. §-a mellett — pontosan szabályozza a fél helyzetét és megállapítja azokat az eljárásjogi szabályokat, amelyek a fél jogait biztosítják.

A javaslat szerint a bíróság a perindításról köteles értesíteni azt a személyt, akinek érdekében az ügyész a pert megindította, és ha ez a személy a perbe belép, pertársként jár el. Függetlenül azonban attól, hogy résztvesz-e a perben, minden határozatot közölni kell vele is. Ez egyébként az ilyen perben hozott határozat jogerőre emelkedésének is a feltétele.

Ezek a szabályok akkor is irányadók, ha az eljárást nem az ügyész, hanem a gyámhatóság, az anyakönyvvezető, valamint az anya- és csecsemővédelmi szervek indították meg (18. §).

3. A javaslat a bírósági szervezetről szóló törvénynek megfelelően szabályozza a bírósági tanácsok összetételét. E szerint az elsőfokú bíróságok — ideértve a Legfelsőbb Bíróságot is azokban az esetekben, amikor elsőfokon jár el (11. §) — egy hivatásos bíróból mint elnökből és két népi ülnökből álló tanácsban ítélik, míg a másodfokú bíróságok tanácsai három hivatásos bíróból állanak (6. §).

Különleges összetételű tanácsokat a javaslat nem ismer. Ezért iparjogvédelmi ügyekben (1949 : 8. tvr.) is az itt megjelölt összetételben járnak el a bíróságok.

4. A javaslat a bírósági szervezetről szóló 1954 : II. törvény rendelkezései

alapján állapítja meg a bíróságok új hatáskörét. Ez a járásbíróság hatáskörének jelentős bővítését eredményezi különösen a Pp. 23. §-ának *b)* pontja alá tartozó állami, társadalmi és szövetkezeti szervek pereiben. A javaslat szerint u. i. a munkaviszonyból származó perek, a hagyatéki perek, a társadalombiztosítási jogviszonyból származó perek, a lakás (épület, épületrész) bérletére és használatára vonatkozó jogviszonyból származó perek, a szerződéses termelésből származó perek, végül a végrehajtási igénypererek attól függetlenül tartoznak a járásbíróság hatáskörébe, hogy valamelyik fél a Pp. 23. §-ának *b)* pontja alá tartozik-e. Korábban ezek a perek az 5000 Ft-os értékhatártól függően tartoztak a járásbíróság, illetőleg a megyei bíróság hatáskörébe.

A javaslat nem módosítja azt a korábbi rendelkezést, hogy ha valamely későbbi jogszabály a vitás ügy elintézését bírói hatáskörbe utalja, akkor a jogszabálynak a megyei bíróság (illetőleg a Legfelsőbb Bíróság) hatáskörét kell kifejezetten kimondania, mert ellenkező esetben az ügy elintézése a járásbíróság hatáskörébe fog tartozni.

A megyei bíróság hatásköre annyiban módosul, amennyiben a járásbíróság hatásköre a fentiek szerint növekszik. A Pp. 23. §-a *b)* pontjának új szövege magában foglalja az 1952:22. tvr. 7. §-a (1) bekezdésének érdemben idetartozó rendelkezését. A javaslat e mellett — külön eljárási szabályok megállapítása nélkül — kifejezetten személyállapotra vonatkozó pernek minősíti az örökbefogadás felbontására irányuló pereket és ezeket is a megyei bíróság hatáskörébe utalja. A »szabadalmi« perek elnevezés helyett — az 1949:8. tvr. rendelkezéseivel összhangban — a javaslat »iparjogvédelmi« pereket említ; ez a törvényerejű rendelet u. i. nemcsak a szabadalmi pereket, hanem általában az iparjogvédelmi ügyeket utalta bírói hatáskörbe. Az 1950:46. tvr. 5. §-a értelmében a bíróságra szálló ebben a hatáskörben a megyei bíróság jár el. Ezt juttatja kifejezésre a Pp. 23. §-a *e)* pontjának új szövege (9—11. §).

5. Az illetékességi szabályok újabb megállapításánál a javaslat kiemeli a munkahely perbeli jelentőségét, mert lehetőséget ad az alperesnek arra, hogy kérhesse a pernek a munkahelye szerint illetékes bírósághoz való áttételét. Annak a megakadályozására azonban, hogy ezzel a lehetőséggel az alperes visszaéljen és a tárgyalást elhúzza, a javaslat úgy rendelkezik, hogy az alperes ezt a kérelmet köteles legkésőbb az első tárgyaláson előadni, mert különben a bíróság nem veszi figyelembe. Hasonló indokból módosítja a javaslat a Pp. 29. §-ának (3) bekezdését is úgy, hogy az alperes a pernek a lakóhelye (tartózkodási helye) szerint illetékes bírósághoz való áttételét legkésőbb az elsőfokú bíróság előtt lakóhelyének (tartózkodási helyének) ismeretessé, válása után tartott első tárgyaláson kérheti. A fellebbezési tárgyalás során az áttételt tehát már nem lehet kérni (13. §).

A munkahely jelentőségét emeli ki a javaslatnak az a további rendelkezése, amely szerint a munkaviszonyból származó pereket a munka teljesítésének helye szerint illetékes járásbíróság előtt is meg lehet indítani (15. §). Ez — szemben a 13. §-ban szabályozott illetékességi szabállyal — nemcsak az alperesre, hanem a felperesre is vonatkozik.

A tartásdíjra és a gyermek elhelyezésére vonatkozó illetékességi szabályokat a javaslat két irányban módosítja. Egyrészt a tartásdíjra vonatkozó illetékességi szabályok alkalmazását rendeli a járadékra és más hasonló célú időszakos szolgáltatásokra, mivel azok a feltételek, amelyek a tartási perekben a különleges illetékességet indokolják, ugyanúgy fennállnak a lényegében tartás-jellegű járadékok és más hasonló szolgáltatások iránt indított perekre, másrészt megszünteti azt a nem kívánatos állapotot, hogy a gyermek tartására kötelezett fél — tartási

A javaslat változatlanul fenntartja azt a jelenleg is fennálló lehetőséget, hogy az azonos célú, de különböző helyeken működő, önálló jogalanyisággal rendelkező egyesületek szövetségbe tömörüljenek. Az ilyen szövetségek elismerése maga után vonja jogi személyiségük elismerését is (80. § (2) bek.). A központi egyesületnek (szövetségnek), mint az önálló egyesülethez hasonló jellegű jogi személynek tagja csak egyesület lehet; a központ és a tag egyesületek közti jogviszonyt a központ és a tag egyesületek alapszabályai megoldják. Megemlítendő, hogy a javaslat nem tesz említést a gyakorlatban helyenként ismert ún. egyesületi központi irodákról; ezek ugyanis jogi személyiséggel nem rendelkeznek, hanem a létesítő egyesületeknek adminisztratív és az alapszabályok által kirendelt közös képviselői szervei.

Végül megemlítendő, hogy a javaslat — a szövetkezetektől és a társadalmi szervezetektől eltérően — az egyesületet vállalat alapítására nem jogosítja fel. Erre a jelenleg hatályos szabályok sem adnak lehetőséget, de nincs is rá szükség. A vállalat alapítás lehetővé tétele az egyesületeket olyan tevékenység folytatására, sőt burkoltan olyan célból való megalakulásra biztatná, amely az egyesületek jellegétől, alkotmányos elismerésétől távol esnék; bizonyos esetekben alkalmas formája lehetne — a szövetkezeti út megkerülésével — termelési célú egységek létrehozásának stb. Nyilvánvaló, hogy ilyen veszélyek a nagyjelentőségű politikai feladatokat ellátó társadalmi szervezetek körében nem állnak fenn; azok számára tehát a vállalat alapításának lehetőségét aggály nélkül lehetett biztosítani, sőt azt ezeknek a szervezeteknek tevékenységi köre kifejezetten indokolja (pl. kiadó-vállalat, nyomda stb. vonatkozásában).

IV. CÍM.

A személyek polgári jogi védelme.

(81—87. §.)

VII. FEJEZET.

A személyhez fűződő jogok.

(81—87. §.)

A javaslat már bevezető rendelkezéseiben elvi deklarációt tartalmaz az állampolgárok és szervezeteik személyhez fűződő jogainak védelméről (2. § (1) bek.). A polgári jog körébe tartozik ugyanis a vagyoni viszonyok mellett bizonyos nem vagyoni (személyi) viszonyok rendezése is. A polgári jog alanya — amellet, hogy jogokat szerezhessen és kötelezettségeket vállalhat — igényt tarthat arra is, hogy a személyhez fűződő, azzal elválaszthatatlanul összefüggő jogok polgári jogi védelemben részesüljenek. A javaslat tehát biztosítani kívánja, hogy bárki a személyéből folyó alanyi jogait — a bevezető részben részletezett keretek között — szabadon és háborítatlanul érvényesíthesse. Kétségtelen, hogy e védelemről nemcsak a polgári jog eszközével kell gondoskodni, sőt az államigazgatási jog és a büntetőjog eszközei e téren általában nagyobb hatással alkalmazhatók, ugyanakkor azonban a polgári jogi eszközök is hatékonyan közrehatnak a védelem megerősítésében.

1. A javaslat a személyhez fűződő jogok közül kifejezetten csupán a legjelentősebbeket, elsősorban az Alkotmányban is rögzített jogokat emeli ki, miután elvileg leszögezi, hogy a Polgári Törvénykönyv is védelemben részesíti az összes személyhez fűződő jogokat (81. § (1) bek.). A 81—84. §-okban foglalt felsorolás tehát nem tekinthető teljesnek.

A javaslat a személyhez fűződő jogok közül elsőként azokat sorolja fel, amelyek természetüknél fogva csak állampolgárokat illetnek meg (81. § (2) bek.). Az állampolgárokat és a jogi személyeket egyaránt megillető jogok közül gyakorlati jelentőségénél fogva külön szakaszban tárgyalja a névjogot, de nem tartalmazza a névjog védelmének kimerítő szabályozását, annál is kevésbé, mert annak számos kihatása államigazgatási jellegű, bizonyos kérdésekben pedig a Csjt. tartalmaz rendelkezéseket. Éppen ezért a névviselés védelme mellett elegendőnek látszott e jog megsértése leggyakoribb módjának a megemlítése (82. § (1) bek.). A jóhírnévvel kapcsolatos szabály csak annak védelmét emeli ki (82. § (2) bek.), és a törvényt végrehajtó jogszabály feladata az idevágó részletek szabályozása, vagy a jelenlegi szabályok hatályban tartása.

A javaslat a szűkebb értelemben vett személyhez fűződő jogok mellett nem szabályozza a szellemi alkotásokhoz fűződő személyi jogok védelmét. Ehelyett a szerzői, a találmányi (beleértve ebbe a szabadalmakról szóló joganyagot, valamint a nem szabadalmazott találmányok védelmét is), továbbá az újítói jog, valamint a védjegy- és mintaoltalom szabályaira utal, és mellőzi az ezek értékesítésére vonatkozó vagyoni jogi szerződések (kiadói ügylet, licencia) szabályozását is. Ennek okait az általános indokolás tartalmazza. A Polgári Törvénykönyv idevágó elvi tételei azonban a szellemi alkotásokhoz fűződő személyi jogok védelmére is alkalmazandók.

2. Az ebben a fejezetben felsorolt jogok közös jellegzetessége, hogy közvetlenül nem vagyoni jellegűek. Ezért a sértettnek az e jogok megsértése esetére nyújtandó védelemhez is elsősorban nem vagyoni, hanem társadalmi, erkölcsi érdeke fűződik. Ez a tény ugyan nem vezethet a védelmi eszközök hatástalanná, vagy akár kevésbé hatékonyá válására, minthogy a népi demokratikus társadalomban elsősorban az emberi méltóság, egyéniség és személyi szabadság a védelemre méltó értékek, mégis hatással van a védelmi eszközök jellegére és polgári jogi jelentőségére. Ennek megfelelően a személyhez fűződő jogok sérelme esetén a következő szankciók érvényesülhetnek: a) a jogsértés megtörténtének bírói megállapítása, b) a jogsértés abbahagyását, illetőleg a további jogsértéstől való eltiltást elrendelő bírósági határozat, c) elégtételre kötelezés, és szükség esetén az elégtételnek megfelelő nyilvánosság biztosítása, d) a jogsértést megelőző állapot helyreállítására kötelezés a jogsértő terhére vagy költségére, e) a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítése, illetőleg jogsértő mivoltától megfosztása (85. §). A szocialista felfogással ugyanis — szemben az emberhez fűződő javakat is áruvá változtató burzsoá társadalom felfogásával — leginkább az a megoldás áll összhangban, hogy ahol a jogsérelem vagyoni kárt nem eredményez, ott a szankció is a vagyoni jellegtől megtisztítva, a személyi jellegű hátrányok kiküszöbölését célozza. Ez az álláspont felel meg a szocialista jogtudomány mind általánosabbá váló álláspontjának. Ha ezek a szankciók nem eléggé hatékonyak, büntetőjogi szankciókat kell igénybe venni, az azonban nem helyeselhető, hogy a sértett vagyoni juttatást kapjon megsértett becsülete stb. helyreállításául, mintha a személyhez fűződő jogai is árujellegűek volnának. Vagyoni következménye az idevágó jogsértéseknek csak akkor van, ha ténylegesen kimutatható a vagyoni károsodás (85. § (2) bek.), vagy ha vagyoni eszközökkel ténylegesen csökkenthetők vagy kiküszöbölhetők az elszenvedett nem vagyoni károk (pl. plasztikai műtét költsége). Ilyen esetben a törvény általános felelősségi szabályai alkalmazandók és a kártérítés nem a személyiségi jog megsértéséért jár, hanem az okozott vagyoni kár kiegyenlítésére, illetőleg a vagyoni szankció a nem-vagyoni kár tényleges csökkentésére, kiküszöbölésére szolgál.

A személyhez fűződő jogok megsértése esetén megállapítandó kártérítés tekintetében tehát a javaslat magáévá teszi a Legfelsőbb Bíróság III. számú